

Ք Ի Տ Ա Կ

ՇԱԲԱԹ ԱԹԵՐԹ

Դիսակը Զորեգաբի օրերը պիտի հրահարակուի :
Բաժնորդագրութեան տեղն է Ակոբեան-Սան Աերի
յարկ. քիւ. 5.

Տարեկան գին երեք Մէհիս ՂԵ. 60
Վեցամսեայ մէկուկէս » » 30
Հասր փր. 50

Ա. ՏԱՐԻ

1870 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14

Թ Ի Ի 31

ՓՈՓՈԽԱՄՏՈՒԹԻՒՆ

Մարդկային դժբաղդութիւնը կազմող մասանց մէկն ալ աս է, ընդհանրապէս մարդիկ հաստատուն և որոշ սկզբունքներով իրենց վարուց և բարուց ընթացքը խարսխած չեն : Ով կիանոսին ահագին ջուրերուն երեսը տատանող անխարխիս նաւու պէս, կրից և բնական յօժարութեանց ազդեցութեանցը մատնեալ՝ չարութեանց բնակարան աշխարհի մը ասպարէզին մէջ կը տատանին : Մինչև անգամ տաղանդաւոր և խելացի մարդիկ աս ախտէն կամ չարիքէն ամենայնիւ զերծ չեն : Դուն ուրեք կը պատահի որ մարդ իբրեւ բանական և բարոյական էակ մը կենաց ասպարէզը ընթանալու ատեն պատուաւոր միօրինակութիւն և նոյնութիւն մը պահէ իր ստացած դաղափարներուն և ունեցած համոզումներուն մէջ : Ընդհանրապէս ըսելով միշտ կը փոխուին մարդիկ, այս օր կերպ մ'է համոզումին վաղը ուրիշ կերպ : այս օր

բան մը իբրեւ ճշմարտութիւն մահու չափ վրատահութեամբ կը պաշտպանեն և նոյնը վաղը կուրանան : Մարդ ոչ միայն մտաւորական ըմբռմանց և դաղափարներու փոփոխմանց և անհաստատութեան մէջ է շարունակ, այլ և զգացմանց ալ : Այս օր ամենաշերմ և խանդակաթ սիրով սիրածը, վաղը յանկարծ կտոէ, այս օր ամենայն յարգանք պատուածը, վաղը կենէ չափազանց կանարդէ : Ո՛ր է կապակցութիւնը, մինչև անգամ ամենափափուկ և սրբազան կապակցութիւններ, վայրկենաբար կը խզտէ և մէկդի կը թողու : Արդ ինչ է ասոր բուն պատճառը, ինչու համար մարդիկ այսպէս շուտով կազդուին, և իրենց համոզումները կը թողուն, դաղափարներն կը փոխեն, ամէն հովէ կը շարժին : Մեզի կերևի թէ գլխաւոր պատճառը՝ կամ թերևս միակ պատճառը, բնաւորական յողդողդութիւնն է : Մարդոց միտքերը խարխիսի վրայ կանգնած չեն .

իրենց գաղափարները ընտրութեամբ և աղէկ համոզութիւններով չեն : Կիրքն ու յօժարութիւնը առ օրին ինչպէս ազդէ , այնպէս կը գործեն :

Մտքին այս վիճակը շատ վնասակար է , յողդողդ բնաւորութիւնը մարդուս կործանում է , բարոյապէս անհնար է որ մարդ փոփոխամտութեան մէջ խաղաղութիւն և երջանկութիւն վայելէ : Եւ պատճառն ալ յայտնի է . ստացած գաղափարները իրոք չեն , ինք անոնց վրայ ներքին տեսութիւն մը չունի , ճաշակ մը չզգար , իր գաղափարներուն հաստատութիւնը արտաքին ազդեցութիւններէ են , անոնք ինչպէս և որ կողմէ որ փչեն , մարդը այնպէս կառավարորդուի :

Անհաստատ մտքի տէր փոփոխամտ մարդը բնաւ մէկ բանի մէջ յաջողութիւն ոչ կարէ յուսալ : Ախտացեալ միտքը անդարման պահելով , ուսման և գիտութեան պարսպեցնելը , անօգուտ պաշտօն է : Փոփոխամտութիւնը մշտքին մէկ վտանգաւոր խառն է , ուստի զանիկա չդարմանած տրուած դաստիարակութիւնը բոլորովին անօգուտ և անպիտան է : Միտքին կարողութիւնները խեղդող փուշերն ու տատանները չմաքրած և չսրած , զանիկայ մշակել և հարստացնել աշխատիլը , ոչ միայն անօգուտ և ապարդիւն վաստակ է , այլ և շատ ալ վնասակար : Միտքը ասանկ վնասուած վիճակի մէջ , եթէ բան գործ չունիս ուղածիդ չափ բեռնաւորէ , նա անհնար է որ ծաղիկ և պտղաբերի : Խոպան արտի պէս՝ ծլածն ալ անարդիւնք կը մնայ : Դաստիարակին պարտքն է միտքը մշակելու ձեռք չզարկած , նախ զանիկա արդելիչ և վնասակար ազդեցութիւններէն մաքրել , ինչպէս Երկրագործ մը իր երկիրը կանխազոյն կընէ : Կը ցաւինք որ մեր ազգային դպրոցներուն և վարժարաններուն մէջ այս մասին դրեթէ նկատողութիւն չկայ , Յողդողդ և անհաստատ միտքերու մէջ ճշմարտութեան հունտերը անհնար է որ արմատ կապեն : Ասի-

կա դաստիարակ մը պարտի քաջ գիտնալ և զայն դարմանել :

Մեր վերը ըրած գիտողութեանցը լաւ բացատրութիւն մը կ'ըլլայ՝ Հարկորս Ուիլիս աշուն Ամերիկայի շարաթաթերթէն քաղեալ , հետեւեալ յօդուածը :

«Գաղղիացիք , կըսէ Հարփըրս , անյարատև և անհաստատ բնաւորութեան տէր յողդողդ-ժողովուրդ մ'են : Ոչ ոք կրնայ հասկնալ կամ գիտնալ թէ այդ ազգին բուն համոզումը ինչ է , կառավարութեան որ ձևը կընտրէ , Կայսերակա՞ն թէ Հասարակատական . նորա միտքը անդիկի պէս լոյծ է , շարունակ կը տատանի , Ամէն հովէ կը փչուի և շարունակ ջուրի պէս կը շարժի , իրիկունը կայսերական է , առտուն հասարակատական կ'ըլլայ , միտքը հիման մը վրայ խարսխեալ չէ . Շիտակը ինքն ալ չգիտեր իր միտքը ինչ ըլլալը , կարճ օրը տասը տեսակ եղանակի կը փոխուի : Բնաւ մէկ բան մը զինքը գոհ չընէր , չնչին բանով մը կառավարութեան դէմ գաղափարը կաւրի , և իսկոյն զանիկա տապալելու կեղծէ առանց ետին առջին խորհելու :

Հիմա կ'ըսեն թէ՝ մեզի քաջ և կիրթ հեծեալ մը պէտք է , և նա սանձը որչափ ուժգին ձեռք առնու , մեզի համար այնքան օգտակարէ : Բայց եկու տես որ ամէն տուն ասանկ ըսած են : 1848 ին ալ ասանկ ըսին : 1830 ին ալ խօսքերնին աս էր : 1815 ի դաշնագրութիւնն ալ աս խօսքին վրայ հիմնուեցաւ : Հին Պորպոն ինքնակալութիւնն ալ աս հիման վրայ կենցած և աս հիման վրայ կը գործէր :

Արդեօք այն ինքնակալութիւնը այս բանին համար այնպէս յանկարծակի դետին տապալեցին 1793 ին , իբր թէ անկարող կառավարութեան սանձը բաւական ուժգնութեամբ վարելու . . . Ընդհանուր կարծիքը աս է թէ Գաղղիացիք անհանդարտ ժողովուրդ մ'են , միշտ յեղափոխութեան չէմին վրայ կանգնած , և

ամենայնիւ անընդունակ հաստատուն և տեղական կառավարութեան : . . . Յիրաւի այն Պետութիւնները որ այսպէս չարաչար կերպով ինկան կերծանեցան , իյնալու կործանելու արժան վիճակի մէջ էին , իրենց փառասիրական անօրինութեանց չափը լեցուցած էին , Դադղիացիք զանազան գետին տապալեցնուն մէջ բնաւ մեղադրելի չեն , բայց տակաւին աս յադողք բնաւորութեան և անհաստատ մտքի կեդրն ալ իրենց վրայէն չվերնար , նոքա կրնային մինչև ցաղղ իբրև քաղաքակրթեալ հին և մեծագոյ մը կառավարութեան աղէկ , օգտակար և հաստատուն ձև մը իրենց վրայ առնել և անոր մէջ հաստատամտութեամբ յարատեւել : Ահա աս բանը չկրցաւ և կը վախճանք որ այսուհետև ալ չպիտի կրնայ ընել այդ ազդը :

ԿԻՐԱԿՆՅՈՐԵԱՅ ԴՊՐՈՅ

Բանի մը օգտակարութիւնն ու կարևորութիւնը՝ նորա յառաջ բերած արդիւնքներէն կրնայ աղէկ դատուիլ : Կրնայ ըլլալ որ բան մը տեսականին մէջ շատ աղէկ և օգտակար երևնայ , բայց փորձը հակառակ գործէ , ոչ միայն օգտակար և արդիւնաւոր չըլլայ , այլ շատ ալ վնասակար , ինչպէս շատ դէպքերու մէջ յայտնի տեսնուած է : Սակայն շատ բաներ ալ կան որ աս դիտողութեան տակ չեն իյնար , օգտակարութիւննին ինքնին յայանի է . կեցի փորձեմ հասկնամ ըսելու հարկ չկայ : Այս կարգէն է Քրիստոնէական Եկեղեցւոյն մէջ ԿԻՐԱԿՆՅՈՐԵԱՅ ԴՊՐՈՅԸ : Անհակառակելի և ակներև ճշմարտութիւն մ'է որ , Աստուածաշունչը Մատեանը՝ տգիտութեան թանձր խաւարին մէջ թափառող մարդկային ազգին համար , ամենէն ընտիր դասագիրքն է : Նա է հիմունք այն ամենայն կենսական ճշմարտութեանց որք անհրաժեշտաբար մարդկութեան կը պատկանին :

Աստուածաշունչին ուսմունքը անտարակոյս մարդը մարդ կ'ընէ , կատարելութեան մէջ կը պսակէ զայն , Եթէ կ'ուզես մարդը վերստին իր նախկին՝ արարչագործեալ կատարելութեան մէջ տեսնել , կրթէ և դաստիարակէ զայն Աստուծոյ Բանին գիտութիւնովը , — իմաստուն ըրէ 'ի Քրիստոս Յիսուս եղած հաւատքովը , — (Բ. Տիմ. Գ. 13—17) : Ասոր փառաւոր փորձերը արդէն բազում պարագաներու տակ տեսնուած և ստուգուած է :

Մենք չենք պահանջեր որ մարդիկ մեր խօսքը հեղինակութիւն բռնեն , թող իրողութեանց և փորձերուն վրայ նային , թող անձամբ իրենք բանը քննեն , և հաւաստի ենք որ ամենքն ալ արձագանք պիտի տան մեր ձայնին :

Մեր համոզումը աս է որ Կիրականօրեայ դպրոցը , նորահնար և կամ մասնաւոր Եկեղեցիէ մը հեղինակեալ բան մը չէ , այլ նոյն իսկ Առաքելոց օրովն ալ կար : Նախկին Եկեղեցւոյ մէջ Տէրունական օրերը Աստուածային պաշտամունքէն 'ի զատ , Սուրբ Դիրքէն յատուկ դասատուութիւններ ալ կ'ըլլար : Կարգաւ մրտառութեամբ՝ Պօղոս Առաքեալին առ Կորնթացիս գրած առաջին թուղթին տասնևչորսերորդ գլուխը :

Արդարև ցաւալի է որ ասանկ գովելի և օգտակար սովորութիւն մը շատ եկեղեցիներու մէջ խափանեալ կը գտնենք , որմէ ծագած չարիքներն ու վնասները հարկաւ անհաշուելի են : Քրիստոնէութիւնը նիւթապէս և բարոյապէս շատ ծանր կերպով վնասուած է , նոյն իսկ զանիկա դաւանողներուն Աստուածաշունչին վրայ ունեցած աններելի տգիտութիւնովը : Կը յուսանք թէ աս տողերը մասնաւոր դրդիւ մը պիտի ըլլան շատերուն աս խնդրոյն վրայ յատուկ մտածելու :

Աւետաբեր Միսիոնարական լրագրոյն 38 թիւ թիւոյն մէջ՝ Դիտակայ հրատարակած Խարբերդու նամակներուն նկամամբ ծանուցում մը

դրուած էր, որով կաղդարարէր յիշեալ թերթին Պատ- Խմբագիրը որ, 'ի պատասխան Խարբերդու Միսիոնարաց նկատմամբ հրատարակուած այն նամակներուն՝ ինքը շարունակ նամակներ կընդունի եղեր, բայց չհրատարակեր եղեր։ Ոմանք աս բանին շատ զարմանալնուն համար, ինքն ալ պարտաւորեր է իր պատճառները հրապարակաւ ըսել, որ երեք մասնաւոր կէտերու մէջ կամիօփէ։

Հետեւեալը յիշեալ ծանուցումը կարդացող բարեկամի մը ըրած խորհրդածութիւններն են։

«Աւետաբեր 38-րդ թուոյն մէջ կը ծանուցանէ թէ, «Դիտակի մէջ, գլխաւորաբար Խարբերդու Միսիոնարաց նկատմամբ հրատարակուած յօդուածներուն նկատմամբ շարունակ նամակներ կընդունին»։ Բայց Խմբագիրը չուղէր զանոնք հրատարակել, և չուզէր ինչ համար տուած երեք պատճառներէն մին սա է թէ, «Լրագիրներու մէջ Բողոքականաց մէջ տեղը եղած վիճաբանութիւններ՝ Բրիտանի գործին շատ ֆրասակար են, վասն որոյ պէտք է որ այսպիսի վէճերէ զգուշանանք»։ Մեզի կը թուի թէ, Աւետաբերի այս խրատին իմաստը պարզապէս սա է, — Միսիոնար մը ձեզի հետ ունեցած վարմունքին մէջ ամէն ինչ ալ որ ընելու ըլլայ, չախէ, նախատէ, գէշ ըսէ, դուք իմ խոնարհութիւնս տակը կը պագնէք ըսէ, Ձեր Երէցները Միսիոնարաց շուներն են ըսէ, և այլ ինչ անզուարէ կիրքեր ալ որ յայտնէ այն ժողովուրդին դէմ, որոնց մէջ որ յատուկ խրկուած է Աւետարանին հօդին և դիտութիւնը արծարծել, ևն, ևն, — դուք բնաւ բերաննիդ մի բանաք, ձայն մի հանէք, հապա աբիրերան առջիւր նստէք և ըսածները լռիկ քննիկ մօտիկ ըրէք։ Պատ. Խմբագրոյն աս խրատը գործադրելի է, կընայ ըլլալ թող ընթերցողդ դատեն։

Բայց ամենէն զարմանալին սա է որ, Բողոքականաց մէջ ասանկ վէճեր գտնուիլը, կամ

ուրիշ խօսքով, Պատ. Հուլիսըրին այդ անվայել վարմունքները՝ «Բրիտանի գործին շատ ֆրասակար չեն եղեր», բայց լրագիրներու մէջ ըլլալին ֆրասակար են եղեր։

Աւետաբերի այս ծանուցումին մէջ նկատելի երկու կէտեր ալ կան որ մեզի կ'երեւի թէ Դիտակը արտաւորելու և նորին ազդեցութիւնը կոտրելու դիտմամբ գրուած են։ Նախ՝ կըսէ թէ, «Դիտակը կարդացողներն ընդհանրապէս ինչպէս հաւանական է, Աւետաբերը չեն կարդար»։ Մենք չենք կարծեր թէ ընդհանրապէս ասանկ եղած ըլլայ, մեր համոզումը աս է որ Դիտակը կարդացողներուն մեծ մասը Աւետաբերն ալ կը կարդայ, բայց հոտ բան մը չկայ թէ կարդայ թէ ոչ, սակայն արդեօք Աւետաբերին միտքը այդ յառաջ բերած հաւանականութիւնով միամիտ ժողովուրդին մէջ մասնաւոր խորհուրդ մը արթնցնել չէ։

Երկրորդ՝ այս առիթով Աւետաբեր կուզէ ամենակարեւոր ճշմարտութիւն մը դաս տալ։ «Ամէն անկողնիսէն խմբագիր կուզէ երկու կողմին ըսածներն ալ հրատարակել»։ Ինքը արդեօք մինչև ցարդ այս կանոնով վարուած է։ Թէ որ կը հաճի ինքը միայն այս թող ըսէ, մենք կը բաւականանանք։ Սակայն իր այդ խօսքէն կը հասկցուի որ Դիտակ այդ կանոնով վարուած չէ։ Արդ այդ ճշմարիտ է, Դիտակ այդ կանոնին դէմ մեղանշած է։

Շիտակը մենք ատ խօսքերուն տակ ուրիշ դիտաւորութիւններ կը նշմարենք. ինչպէս որ վերը ըսինք, Աւետաբեր կուզէ Դիտակը Բողոքական հասարակութեան աչքին խոն ցուցնել և անոր ազդեցութիւնը կոտրել, կամ եթէ յատուկ դիտաւորութիւնով ալ չէ, դոնէ իր ոճը այդ բանը ընելու շատ ազուր յարմարութիւն մը ունի։

Արդ կը բաղձանք բարեկամօրէն հարցնել Աւետաբերի Պատուելի Խմբագրոյն, ինչո՞ւ ասանկ կընէ արդեօք, ժողովուրդ մը ճիշդ կը

թափէ յառաջ երթալու, ինչո՞ւ ինք այդ բանը շատ կը տեսնէ, և կը ջանայ զայն արգելուլ առջևը այդ կերպ խոչընդոտներ հանելով:

Աւետարների այդ ընթացքը Միտիոնարու թեան պատիւ չբերէր, ինքը պարտի յաւէտ քաջալերող ըլլալ այդպիսի ձեռնարկութեանց քան թէ արգելուլ:

ՄՈՒՐԱՏՃԱ

Դիտակայ ուղղեալ նամակ մը այս գիւղին վիճակը շատ ահուելի և վտանգաւոր կը նկարագրէ: Ստէպ ստէպ պատահած եղեռնագործութիւնները ոչ միայն անպատիժ և անպատուհաս կը մնան, այլ և աւելի կը քաջալերուին և երես կ'առնեն: Միւտիւրը իբր ողորմելի արարած մը կը նկարագրէ, իրեն համար՝ արդարութիւն, իրաւունք, կենաց և ընչից պահպանութիւն, ամէն բան դրամ է, բոլոր իր խորհուրդն ու ուշադրութիւնը անով զգածեալ է, գիցուք թէ անդին իրար զարկեր սպաններ են, կողոպտեր գողցեր են, ասոնք այնքան ուշադրութիւն տալու և միտք հոգնեցընելու բաներ չեն: Սա մօտ ատեններս բաղում ոճրագործութիւններ կատարուած են թէ գիւղիս մէջ թէ շրջակաները, սպանութիւններ, գողութիւններ, ճամբուն վրայ անցնող դարձողը հանուեցընելներ, ևն, ևն, բայց միւտիւր էֆէնտիին համար ասոնք մեծ բաներ չեն, մանաւանդ իր սպասած և քաջալերած բաներն են, աղէկ դրամի դուռ կը բանան, ինչ պէտք է անոնց վրէժխնդիր ըլլալ: Գանի քանի սպանութիւններ և գողութիւններ տեղի ունեցան, և շարագործները յականէ յանուանէ գիտցուեցան և յայտնի համարձակ կը շրջին, բայց մէկը ձեռք չգնէր անոնց վրայ. հոս եկէք չրսեր: Ահա անցեալ շաբթուան նամակին մէջ պատմուած Յովհաննէսը, աս երկրորդ անգամն է որ մարդասպանութեան սոսկալի ոճիրը գործած լինելու ամբաստանութեան ներքեւ կ'իյնայ, բայց ազատ թողուած է:

Ինքը յայտնապէս համակամ էր իր օրդույն հետ, աս ոճիրը գործելուն մէջ: Եւ գիւղիս մէջ ընդհանուր համոզումը աս էր որ տէր Գեորգ Բահանան սպաննողն ալ այս Յովհաննէսն էր, բայց մինչև ցարդ բանը անստոյգ և ինքը անպատիժ մնաց զնաց անանկ:

Մեղի կ'երևայ թէ աս դառն և ահաւոր վիճակին առիթ տուած է Մերիքը Վիշալէթիին չափազանց հեռաւորութիւնը: Կաստամաջօլ քսան քսանեհինգ աւուր ճամբայ է Մուրատճայէն: Ինչպէս կրնայ աս խեղճ և աղքատ ժողովուրդը իր դատը այդչափ հեռաւոր տեղի մը վերածել, ինտոր պիտի երթայ այդքան ճամբան, աւելի պիտի ընտրէ թողուլ քան թէ այդ տաժանելի աշխատութիւնը քաշել: Շիտակը մենք չենք հասկնար թէ ինչո՞ւ համար Պուրսայի Հիւտավէնտիկեար Վիշալէթին յարած չեն աս գաւառը, որ թէ շատ մօտ է և թէ առեւտրական յարաբերութիւն ունին: Ո՞ր է 25 աւուր ճամբայ, ուր է 3 աւուր ճամբայ:

Կը բաղձանք Կառավարութեան ուշադրութիւնը աս խնդրոյն վրայ հրաւիրել:

Խմբագիր

Տեղւոյս Պատրիարքական փոխանորդ Արժ. Պետրոս Վարդապետի նկատմամբ, այս օրերս գովեստներ և դանդաւաններ հետզհետէ ի Պատրիարքարան կը հասնին. որոնց տեղեակ է անշուշտ Ձեր Մեծապատուութիւնը:

Բայց մենք՝ որ այժմ կուզեմք սոյն այս նիւթին վրայ կարծօրէն խօսիլ՝ ո՞չ գանգատ պիտի գրենք և ո՞չ պարսաւ. այլ ինչ բանի որ ականատես եղեր՝ և ինչ բան որ իրաւացի աղբիւրներէ քաղած ենք՝ իսէր ճշմարտութեան անկողմնակալ ոգւով: Նոյնը պիտի գրենք խնդրելով՝ որ Ձեր Մեծապատուութիւնը ևս բարեհաճի զայս Դիտակայ մէկ պատուական անկիւնը զետեղել:

Մենք որչափ որ թէ ուղղակի և թէ անուղղակի կը ճանչնանք Պետրոս Վարդապետը՝ շիտակը խօսելով, իւր պարտաւորութեանց կատարմանը մասին թերութիւն մը նշմարած չենք, և շատ անգամ Ազգային իրաւանց ունակին չըլլալուն համար՝ իւր իրաւունքը ոտնակոխ քննելն ալ տեսեր ենք։ Ասոր ստուգութեանը հանուր խարբերդը կը վկայէ։ Ուսումնասիրութեան ջերաջերմ եռանդին արդիւնքը կը վկայէլէ այսօրուան օրս համայն խարբերդ հանդերձ իւր շրջակայներովը, անժխտելի է նաև Ազգային յառաջադիմութեան համար Նորին ունեցած խզն ու համակրութիւնը։ Միայն քաղաքիս մէջ հինգ հատ Դպրոց կայ, որոնք Նորին ազդու յորդորանաց արդասիքն են։ Սակայն Դպրոցաց մէջ յառաջադիմութիւն և կանոնաւորութիւն չկայ եղբր։ ասոր ինչ կրնայ ընել Վարդապետը։ Եթէ նիւթապէս և եթէ բարոյապէս իւր սատարութիւնը երբեք խնայած չէ։ Շաբաթը առնուազն մէկ անգամ ամէն Դպրոցներու այցելութիւն կրնէ. նոցա տխուր վիճակը սիրտ ի վիշտ կը դիտէ։ Իւր կշտամբանքը հանդերձ յորդորանօք ժողովրդեան գըլխուն վրայ կը տեղացնէ։ Բայց քանի որ ի զուր կեննեն իւր ճիգն ու աշխատանքը ալ ինչ կըրնայ ընել՝ որ կը զլանայ, չենք գիտեր։

(Մենացածր յացորդ քննով)

Հետեւեալ համառօտ նամակը բաւականատեն է Ռոտտադոյի Արգոյ թղթակիցնէս ընդունած էինք, բայց այդ տաղտկալի խնդիրէն արդէն հոգնած զդալով, չուզեցինք հրատարակել, և ահայն այս անգամբուն գրողներուն կողմանէ վերստին հարցուած ըլլալով Հրատարակուելուն պատճառը կասկած մը չտալու համար պարտաւորեցանք դնել։ Անցեալները Դիտակայ մէջ Մր. Հուլիլի դէմ ալ ևս ալ ամբաստանութիւններ հրատարակուեցան, որոյ նկատմամբ տեսակ տեսակ

գաղափարներ ծագած են։ Ահա բարեկամիս մէկէն ինձ գրուած նամակի մը մէջ այսպէս գրուած է, — Այս օրերս Դիտակայ մէջ խարբերդէն գրուած շատ մը գանդատանաց նամակներ կը տեսնուին Մր. Հուլիլի տմարդութեանց նկատմամբ։ Մենք այն բոլոր գրուածներուն պարունակութիւնը չենք կրնար հաւատալ, բայց եթէ ամբաստանեալը մի ըստ միով չպարզէ և չբացատէ կամ չարդարացնէ, կը փորձուինք հաւատալ։» —

Դարձեալ Օգոստ - 11 թուով ուրիշ նամակ մը այսպէս կը գրէ. — Դանի ժամանակէ ի վեր խարբերդու կողմէն . . . Հուլիլի դէմ ամբաստանութեան նամակներ կը տեղան, թէ որ չհերքուին կամ չարդարացուին, մենք կը փորձուինք հաւատալու։ . . . Ինչ կը նշանակէ չատասխանելին։ Արդեօք իրաւ են, կամ չէ նէ այնքան յայտնի սուտ են որ պատասխանելու հարկ ալ չկայ, եթէ իրաւ են, (որ հարկաւ այնպէս պիտի հաւատանք, եթէ չհերքուին) այդպիսի հրէշ մը ինչ բան ունի առաքելական Սուրբ պաշտօնին մէջ, և թէ զանկա իբրև անգամ, ընկեր և դործակից ընդունողները ինչ աստիճան խղճի տէր են։ Թէ որ սուտ են այդ ըսուածները, ուրեմն ինչո՞ւ չեն պատասխաներ ու պարզեր այդ ամբաստանութիւնները, քանզի շատերը կը շփոթին և կը կասկածին . . .

Եթէ մենք այս աւետարանի պաշտօնեաներէն փոխանակ աւետարանի ճշմարտութիւնները սովորելու, անոնց ինչ տեսակ վարքի ու բառքի տէր անձինք ըլլալնին պիտի սովորինք հակնանք, վայ մեր անձերուն, և վայ աշխարհի դայթակղութեանց։»

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Անցեալ շաբթուէն ի վեր պատերազմին դաշտէն եկած թէ հեռագրաւոր թէ լրագրաւոր այնքան իրարու հակառ են և շատերն ալ այնքան ինքնայայտ սուտ են որ, գրե-

թէ անհնար եղած է իրաց վիճակին վրայ քստոյգ և ճիշտ գաղափար մը ձևացընել։ Շիտակը, Հասարակութեան ըրածը կատարեալ իրաւունք է, երբ լրագրաց բոլոր խօսքին դէմ երկրայութիւն կը յայտնէ և կը փորձուի կարևորութիւն չտալ անոնց։

— Փարիզի կողմէն եկած լուրերը կը հաստատեն թէ, Բրուսիացոց վիճակը շատ ծանրացած է, անանկ որ «մեղայի» գալերնուն բան չէ մնացած, մէկ կողմանէ սովն ու հիւանդութիւնը ամենադաւան կերպով կը նեղեն եղբր բանակը, և միւս կողմանէ թշնամիին զայրագին յարձակումները։ Փարիզի շուրջը տասն և հինգ ամուր դիրք՝ որ Բրուսիացիք առած և բռնած էին, Գաղիացիք վերստին առեր դրավեր են եղբր, և ուրիշ խել մը մանր մուր յաղթութիւններ, որք միայն իրենց կողմէն կը վկայուին։

— Լրագրաց խօսքին նայելով Փարիզի մէջ սովը շուններէն ծայր տուեր է։ Հոն շուները տանց մէջ կը պահուէին, բայց կերելի թէ հիմա փողոց ձգեր են, յայտնապէս ուտելիքի նուազութեան պատճառաւ։ Ասոնք փողոցներուն մէջ անօթի թափառելով կամ կը սատկին կամ կը կատողին, բնակչաց մեծ չարիք պատճառելու յաւելեալ առիթ մը եղած են։

— Բրուսիացիք իրենց դիրքին վրայ քաջայայտ ըլլալէ ի վատ, Գաղիական լուրերն ալ իբրեւ հնարեալ շինծու ստութիւնք կը հեգնեն։

— Գաղիական Լրագիր մը հիացմամբ կը պատմէ հետեւեալ եղելութիւնը և կըսէ թէ, Բրուսիացիք սքանչելի կերպով տեղեկացած են և գիտեն երկրին ամէն մէկ անկիւնին մէջ ինչ կայ ինչ չկայ, և նա ամենամանրամասն պարագայիւք։

Ասկէ քանի մը օր առաջ, կըսէ յիշեալ լրագիրը, Գաղիական զօրախումբ մը Գիւղ մը կերթայ և անհնարին դժուարութիւններէ ետքը հազիւ կը յաջողի 3,000 զինուորաց բաժին պա-

շար առնելու։ Ասոնք մեկնելէն քսան և չորս ժամ ետքը Բրուսիական Ուհլաներու խում մը կուգայ նոյն Գիւղը և կը պահանջէ 25 հազար զինուորաց բաժին պաշար (սոճիկ)։

Գիւղացիք առաջի օրուան դէպքը պատմելով, միաբերան կըսեն թէ չենք կրնար այդ հըրամաննիդ կատարել։ Եթէ կըսեն, Գիւղին մէջ գըտնուած վերջին փշրանքը տանք, տակաւին անհնար է ձեր պահանջածին մէկ քառորդը հայթայթել։ Ասոր վրայ Հրամանատարը ծոցէն յիշատակարան մը հանեց և աղէկ մը աչքէ անցընելէն ետքը, հարցոց թէ՛ Շուլց անուն անձը ո՞ւր է։ Հոս եմ տէր իմ, պատասխանեց համեստաբարոյ անձ մը, կարմրակերպ և սակաւ ինչ բարձրամտելով առանկ երևելի Պաշտօնատարէ մը ճանչցուած ըլլալուն վրայ։ — Դուն երեք կողմունիս և հարիւր հաւ, նաեւ երէկուան ալիւր ըրած չափտարներդ դիտեմ ուր թագուցած ես, մարդասէր եղիր իսկոյն զանոնք հոս բերել, և չուտ ըրէ, մի տնտնտը։ — Այսպէս Հրամանատարը բոլոր Գիւղացիին կարգաւ մէկիկ մէկիկ կանչեց և հասկցուց որ բոլոր ունեցածն ինքն ալ իրենց չափ տեղովն ու համբանքովը դիտէ։ Աւելորդ է ըսել թէ, մէկ ժամու մէջ քսան և հինգ հազար զօրաց բաժին պաշարը երևան ելաւ։ Ահա այս եղելութիւնը լաւ կը բացատրէ թէ ինչպէս այն ահագին Բանակը միշտ առատ կերակուր ունի և իր պաշարները անպակաս են։ Բրուսիացիք ուր որ կերթան ըրածնին առ է, — Թող երախտապարտ սրտիւ շնորհակալ ըլլան իրենց ճարպիկ և բաղմամբիւ Լրտեսներուն։

— Հասունեան վէճը ժամանակ մը էր պաղածի պէս կերկնար, սակայն այս օրերս վերստին տաքնալ սկսաւ։ Երկու կողմանէ բանակաւորութիւնները շարունակուելու հետ են։ Սեօայր Հագիդէի կողմած Հասունեան թերթը՝ որ բաւական ատեն է դադրեցուցած էր, անցեալ շաբաթ օր վերստին հրատարակուիլ սկսաւ։ Մենք պահ մը խաբողեցանք որ Գեր. Հասուն Հռովմի

ցաւալի դէպքերէն խեղաբերելով սակաւ ինչ զգաստացաւ և այլոց պատահած փորձերէն խրատուելով, իւր անելանելի և՛ յամառ ճամբէն ետ կեցաւ, բայց սխալած ենք եղեր :

— Ռոտոսդոյէն մեղի կը հարցուի թէ 28 թիւ Դիտակը ի՞նչու չխրկուեցաւ : Մեր պարզ պատասխանը աս է թէ, խտրուեցաւ : Մենք ամէն շաբթու անխաբան կը խրկենք ամէն տեղի ծրարները, բնաւ մէկ անգամ մը ետ թողած չենք, բայց ի՞նչու ձեռքերնին չհասնիր, այդ չենք կրնար գիտնալ : Թղթատարութեան պաշտօնատունէն ալ չկրցանք տեղեկանալ, անոնք ալ բան մը չեն կրնար կոր ըսել : Կը ցաւինք որ աս բանը, քանի քանի անգամ է կը պատահի ուրիշ տեղերու ալ, բայց առաջը առնել մեր կարութեանը տակ չէ :

— Ասկէ առաջ ծանուցած էինք որ Անգղիոյ մէջ տիկնայք Ընկերութիւն մը կազմեցին Պատերազմի մէջ վիրաւորեալոց և հիւանդաց օգնելու համար : Այս Ընկերութեան մինչև հիմա հաւաքած հանգանակութեան ամբողջ գումարը 244,000 Անգղիական լիրայի հասած է :

Մակտէլայի Լորտ Նաբիէրը Հնդկաստանու բանակին ուղերձ մը ըրաւ որ Գաղղիոյ և Բրուսիոյ վիրաւորեալներուն օգնելու համար հանգանակութիւն մը բանան :

— Մարսիլեայէն հաղորդուած և Քոռիսիէի մէջ հրատարակուած հեռագրաւոր մը կը հաստատէ թէ, Պաղէն Մարաշախոր Հոկտ. 14 ին 80 հազար զօրքով յարձակում մը ըրեր է և Բրուսիացւոց 27 զօրաբաժինը և դունդ մը հեծեալօրը սպառեր է, և ասկէ ի զատ ուտեստով և պաշարով լեցուն 193 երկաթուղղոյ կառքերնին բռներ գրաւեր են : Նոյն առիթով Սրսի Եկեղեցին և անտառն ալ ուր թըշնամին կը պատասպարուէր, փլցուց կործանեց և աւերակ ըրաւ : Մեզի կերևի թէ ասիկա նոյն այն անցեալ շաբթուան լուրն է որ այս շաբթուալ Մարսիլեայէն ուրիշ ձևի մը տակ գրուեր էր :

— Մասնաւորապէս Նաբօլէոնի անկումէն հետէ ամէն մարդ ափշած կը մտածէր և չէր կրնար իր զարմանքը բռնել Անգղիոյ Կառավարութեան ներկայ պատերազմին նկատմամբ բռնած ընթացքին վրայ, որ այնպէս կը թըւէր թէ պաղ արեամբ կեցած անտարբեր հանգիստես կը լինէր դրացի և բարեկամ ազգի մը կործանման սրտաճմիկ տեսարանին : Սակայն հիմա կերևի թէ լեցուած է իր սպասած չտիր, հեռագրաւորը կաւեալ որ, Անգղիոյ Կառավարութիւնը անցեալ ուրբաթ օր կարկառեց իր միջնորդական ձեռքերը երկու պատերազմող տէրութեանց և առաջարկեց իւր գէսպաններուն միջոցաւ Գաղղիոյ առ ժամանակեայ կառավարութեան և Պէրլինի արքունեաց, որ զինսոդադար մը ընեն : Կրտուի թէ բոլոր չէզոք տէրութիւնները համամիտ են իրեն հետ :

— Գաղղիական լուրերը կը հաստատեն թէ հազարաւոր գերիներ կը փախչին Մէջ կուգան, իսկ Իրուսիական լուրերն ալ կը սեն թէ, բազում Գաղղիացի փախտական զօրքեր ամէն օր մեր Մէջի առջևի բանակը կու գան :

— Իտալական լրագիր մը կըսէ թէ, հաւանականաբար Գաղղիացիք պիտի հաւանին Մէջի և Սթրասպուրիկ ամրութիւնները աւերել և մերկացնել և պատերազմի ծախուց համար 2 երկիրին ֆրանք (80 միլիոն Անգլ. Ոսկի) հատուցանել : Սակայն Բրուսիացիք Ալսան ու Լօրէնի մէկ մասը իրենց թողելու պահանջէն բնաւ չեն խախտիր :

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՅՈՒՄ

Ներկայիւ կը ծանուցուի Արգոյ հասարակութեան որ Արքունական իրաւեյով Երկաթեայ Կամուրջը հաստատուելու Հրաման ելած լինելով, ամսոյս 19 ին Երկուշաբթի օրէն սկսեալ չորս օրի չափ Կամուրջէն անցուդարձ պիտի չըլլայ, և ոչ ալ Շերքէթի Խայրիյէի Շոգենաւները պիտի մերձենան :

(Կնիփ)

Շեհիր Էսանէթի

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ Խ. Հ. ՍԻՄՈՆ ԻԻՓԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ
Գ. ՊՕԼԻՍ

Չազմաճրար փող Ակրեան խան Ն. 10, 11, 12